

فارسی: معین (م. ۱۳۵۰ ش)، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۵ ش؛ الکنی و الالقاب: شیخ عباس القمی (م. ۱۳۵۹ ق.)، تهران، مکتبه الصدر، ۱۳۶۸ ش؛ لسان العرب: ابن منظور (م. ۷۱۱ ق.)، قم، ادب الحوزه، ۱۴۰۵ ق؛ لغت‌نامه: دهخدا (م. ۱۳۳۴ ش)، و دیگران، مؤسسه لغت‌نامه و دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش؛ المصباح المنیر: الفیومی (م. ۷۷۰ ق.)، قم، دار الهجره، ۱۴۰۵ ق؛ مقدمه ابن خلدون: ابن خلدون (م. ۸۰۸ ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ الموسوعة العربیة العالمیة: الریاض، مؤسسة اعمال الموسوعة للنشر، ۱۴۱۹ ق؛ السوافی بالوفیات: الصفدی (م. ۷۶۴ ق.)، به کوشش الارنؤوط و ترکی مصطفی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ق.

محمدحسن شاطری

امام الموسم ← امام الحرمین

امامیه ← شیعه

أم ایمن: پرستار و کنیز آزاد شده رسول

خدا ﷺ

بر که دختر ثعلبه بن عمرو حبشیه مشهور به ام ایمن از زنان مشهور صحابی و کنیز آزاد شده رسول خدا ﷺ بود.

کنیه او را ام ظباء نیز گفته‌اند^۲ که وجه آن

دانسته نیست. وی کنیز عبدالله بن عبدالمطلب بود که به ارث به رسول خدا ﷺ رسید.^۳ هنگامی که آمنه، مادر رسول خدا ﷺ برای زیارت آرامگاه شوهر و نیز دیدار با خویشاوندانش رهسپار یثرب شد، ام ایمن همراه آنان بود. در پی بازگشت از مدینه، آمنه در محلی به نام «ابواء»^۴ رحلت کرد و از آن پس پرستاری پیامبر را ام ایمن بر عهده گرفت.^۵ وی همواره همراه رسول خدا بود و ایشان او را مادر خطاب می‌کرد و همانند مادر خود به او احترام می‌گذاشت^۶ و می‌گفت: او تنها باقیمانده از خاندان من است.^۷

رسول خدا ﷺ پس از ازدواج با حضرت خدیجه رضی الله عنها، ام ایمن را آزاد ساخت و او با عبید بن زید خزرجی ازدواج کرد و همراه وی به یثرب رفت و ایمن را به دنیا آورد. شهرت او به ام ایمن نیز از نام همین پسر است.^۸ با درگذشت عبید در یثرب، ام ایمن همراه فرزندش ایمن به مکه بازگشت. از آن‌جا که رسول خدا او را از زنان بهشتی و ازدواج با او را مایه شادمانی مشتاقان ازدواج با زنان بهشتی دانست، زید بن حارثه، آزاد شده و پسر

۳. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۵؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۹۳.

۴. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۷۵؛ البدء و التاریخ، ج ۴، ص ۱۳۳؛ امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۱۴.

۵. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۹۴؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۵۹.

۶. الطبقات، ج ۸، ص ۱۷۹؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۵۹.

۷. الطبقات، ج ۸، ص ۱۷۹؛ اسد الغابه، ج ۶، ص ۳۶.

۱. الطبقات، ج ۸، ص ۱۷۹؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۰۵؛

الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۹۳-۱۷۹۴.

۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۹۳؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۵۸.

اسلام شرکت داشت. در نبرد أحد به سال دوم ق. و خیبر در سال هفتم ق. به مداوای مجروحان و خستگان و واماندگان می پرداخت و برای آنان آب می آورد.^۷ پس از شکست نخست مسلمانان در نبرد أحد و شایعه کشته شدن رسول خدا ﷺ وی به چهره فراریان از نبرد خاک پاشید^۸ و آنان را سرزنش کرد.^۹

رسول خدا ﷺ پیوسته از ام ایمن دیدار می کرد. پس از رحلت رسول خدا ﷺ خلیفه اول و دوم نیز به پیروی از ایشان ﷺ به دیدار او می رفتند.^{۱۰} او نزد عموم مسلمانان مقام و مرتبه ای والا داشت. به گزارشی، در ستیز میان حسن بن اسامه با ابن ابی الفرات مولای اسامه بن زید، وی حسن را از روی تحقیر، پسر برکه خطاب کرد. پس از شکایت حسن نزد قاضی مدینه، او با یادآوری آن که رسول خدا ﷺ او را مادر خطاب کرده است، به سبب این بی حرمتی ۷۰ تازیانه به ابن ابی الفرات زد.^{۱۱}

ام ایمن هنگام رحلت رسول خدا ﷺ نگران پایان یافتن وحی بود و می گریست.^{۱۲} وی راوی حدیث پیامبر ﷺ بود. انس بن مالک،

خواننده ایشان، با او ازدواج کرد. ثمره این ازدواج، اسامه بود.^۱

ام ایمن را از نخستین گروندگان به اسلام و در شمار هجرت کنندگان به حبشه دانسته اند.^۲ اما برخی در هجرت او به حبشه تردید کرده اند؛ زیرا او و همسرش زید از خادمان رسول خدا ﷺ بودند و از آنان کسی به حبشه هجرت نکرده است. پس اگر از شخصی به نام ام ایمن در شمار مهاجران به حبشه یاد شده، گویا برخاسته از تشابه اسمی است.^۳

ام ایمن همچنان در مکه بود تا آن که به گزارشی، رسول خدا ﷺ هنگام هجرت به مدینه، امانت های مردم را به او سپرد تا به علی بن ابی طالب ﷺ دهد و او نیز آن ها را به صاحبانشان بازگرداند.^۴ سپس همراه امام علی ﷺ به مدینه هجرت کرد و در قبا به رسول خدا ﷺ پیوست.^۵ شماری از منابع، کرامتی از او را در مسیر هجرتش به مدینه گزارش کرده اند.^۶

ام ایمن در برخی جنگ ها همراه لشکر

۱. الطبقات، ج ۸، ص ۱۷۹؛ الاصابه، ج ۱، ص ۳۱۷.

۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۳؛ اسد الغابه، ج ۶، ص ۳۰۳؛ الاصابه، ج ۸، ص ۴۷.

۳. الاصابه، ج ۸، ص ۴۷؛ امتاع الاسماع، ج ۷، ص ۱۱۴.

۴. المجموع، ج ۱۴، ص ۱۸۴.

۵. الامالی، طوسی، ص ۴۷۱.

۶. المغازی، ج ۱، ص ۲۴۱؛ غریب الحدیث، ج ۲، ص ۱۸۷؛ الاصابه،

ج ۸، ص ۳۵۹.

۷. الطبقات، ج ۸، ص ۱۷۹.

۸. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۶۲؛ شرح نهج البلاغه، ج ۱۵، ص ۲۴.

۹. المغازی، ج ۱، ص ۲۷۸؛ دلائل النبوه، ج ۳، ص ۳۱۱.

۱۰. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۷۹۴؛ امتاع الاسماع، ج ۶، ص ۳۴۰.

۱۱. الطبقات، ج ۸، ص ۱۸۱؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۶۱۶.

۱۲. الطبقات، ج ۸، ص ۱۸۱؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۶۱.

زن نزد حضرت زهرا علیها السلام خوانده‌اند.^۷ او را از شاهدان حضرت زهرا علیها السلام در رویداد فدک دانسته‌اند.^۸ سر انجام وی در اوایل خلافت عثمان درگذشت.^۹ منابع به محل دفن او اشاره نکرده‌اند؛ اما به نظر می‌رسد که مدفن او قبرستان بقیع باشد.

◀ منابع

الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش البجاوی، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی معوض و عادل عبدالموجود، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ الامالی: الطوسی (م. ۴۶۰ق.)، قم، دار الثقافه، ۱۴۱۴ق؛ الامالی: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، قم، مؤسسه البعثه، ۱۴۱۷ق؛ امتاع الاسماع: المقریزی (م. ۸۴۵ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: السبلذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار و زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ بحار الانوار: المجلسی (م. ۱۱۰ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق؛ البدء و التاريخ: المطهر المقدسی (م. ۳۵۵ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۰۳م؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تفسیر العیاشی: العیاشی (م. ۳۲۰ق.)، به کوشش رسولی

حَنَس بن عبدالله صنعانی و ابوزید المَدینی در زمره کسانی هستند که از او روایت کرده‌اند.^۱ از روایت‌های او، حدیثی مبسوط درباره ازدواج حضرت زهرا علیها السلام و هدایای الهی و نثار ملائکه^۲، پیشگویی ایشان درباره شهادت امام حسین علیه السلام^۳ و فضیلت تربت آن امام است.^۴

◀ ام ایمن و اهل بیت علیهم السلام: گزارش

کرده‌اند که وی در ایام ولادت امام حسین علیه السلام، خواب دید که قطعه‌ای از بدن مبارک رسول خدا صلی الله علیه و آله جدا شد و در خانه او افتاد. وی از این خواب دچار آشفتگی شد. پیامبر تعبیر آن را ولادت امام حسین علیه السلام دانست و به ام ایمن بشارت داد: او به خانه تو نیز رفت و آمد خواهد داشت.^۵ روز هفتم تولد امام حسین علیه السلام، ام ایمن نوزاد را از حضرت زهرا علیها السلام گرفت و در پارچه‌ای پیچید و نزد رسول خدا آورد و ایشان هر دو را ستود.^۶

ام ایمن همواره نزد اهل بیت علیهم السلام گرامی بود. شماری از منابع، وی را مورد اعتمادترین

۱. تهذیب الکمال، ج ۳۵، ص ۳۲۹.

۲. تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۲۱۲؛ الامالی، صدوق، ص ۳۶۲؛ روضة الواعظین، ص ۱۴۶.

۳. کامل الزیارات، ص ۴۴۴؛ عوالم العلوم، ص ۳۶۵.

۴. کامل الزیارات، ص ۴۴۴؛ بحار الانوار، ج ۹۸، ص ۱۱۴؛ السجود علی الارض، ص ۱۴۰.

۵. روضة الواعظین، ص ۱۵۴؛ المناقب، ج ۳، ص ۲۲۶.

۶. الامالی، صدوق، ص ۱۴۲-۱۴۳؛ روضة الواعظین، ص ۱۵۵.

۷. علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۸۷؛ بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۰۴.

۸. الطبقات، ج ۲، ص ۲۴۱؛ انساب الاشراف، ج ۱۰، ص ۷۹؛ شرح نهج البلاغه، ص ۱۶، ۲۱۴-۲۲۰.

۹. الطبقات، ج ۸، ص ۱۸۱؛ المستدرک، ج ۴، ص ۶۴؛ المنتظم، ج ۴، ص ۳۴۱.

أم ایوب ← ابویوب انصاری

أم البنین: همسر امام علی (ع) و از دفن

شدگان در بقیع

فاطمه دختر حزام / حرام^۱ بن خالد بن ربیع، از تیره بنی کلاب بن ربیع از قبیله بنی عامر بن صعصعه از عرب عدنانی است.^۲ برخی صحابه‌نگاران از حزام با تعبیر «له ادراک» یاد کرده‌اند؛ یعنی دوران پیامبر را درک کرده، اما صحابی نبوده است.^۳ مادر ام البنین، ثمامه (لیلی^۴) دختر سهیل بن عامر بن مالک نیز به تیره بنی کلاب نسب می‌برد.^۵ عاتکه یکی از جده‌های ام البنین را دختر عبد شمس بن عبد مناف خوانده‌اند.^۶ عموی او، لبید بن ربیع، از شاعران مشهور عرب است.^۷ هنگام ولادت وی مشخص نیست، برخی تولد او را حدود سال پنجم ق. دانسته‌اند.^۸

ام البنین را زنی شاعر و فصیح^۹ و از

۱. مروج الذهب، ج ۳، ص ۶۳؛ العقد الفرید، ج ۵، ص ۱۳۴.
۲. المعارف، ص ۸۸؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۱۳؛ جمهرة انساب العرب، ص ۳۷.
۳. الاصابه، ج ۲، ص ۱۴۵.
۴. عمدة الطالب، ص ۳۵۶.
۵. انساب الاشراف، ج ۳، ص ۳۸۹؛ جمهرة انساب العرب، ص ۲۸۲.
۶. مقاتل الطالبیین، ص ۸۷؛ ابصار العین، ص ۵۶.
۷. انساب الاشراف، ج ۲، ص ۴۱۲؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۴۱.
۸. ام البنین سیده نساء العرب، ص ۹؛ اعیان الشیعه، ج ۸، ص ۳۸۹؛ ستاره درخشان، ص ۱۲.
۹. اعلام النساء، ج ۴، ص ۴۰؛ اعیان الشیعه، ج ۸، ص ۳۸۹.

محلانی، تهران، المكتبة العلمية الاسلامیه؛ تهذیب الکنال: المزی (م. ۷۴۲ق.)، به کوشش بشار عواد، بیروت، الرساله، ۱۴۱۵ق؛ دلائل النبوه: البیهقی (م. ۴۵۸ق.)، به کوشش عبدالمعطی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق؛ روضة السواعین: الفتال النیشابوری (م. ۵۰۸ق.)، به کوشش سید محمد مهدی، قم، الرضی؛ السجود علی الارض: علی الاحمدی، بیروت، مرکز جواد، ۱۴۱۴ق؛ شرح نهج البلاغه: ابن ابی الحدید (م. ۵۶۶ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۷۸ق؛ الطبقات الكبرى: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ علل الشرایع: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، به کوشش بحر العلوم، نجف، المكتبة الحیدریه، ۱۳۸۵ق؛ عوالم العلوم: عبدالله البحرانی (م. ۱۳۰ق.)، قم، مدرسه الامام المهدی (ع)، ۱۴۰۷ق؛ غریب الحدیث: ابن سلام الهروی (م. ۲۲۴ق.)، به کوشش محمد عبدالمعید خان، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۳۹۶ق؛ کامل الزیارات: ابن قولویه القمی (م. ۳۶۸ق.)، به کوشش القیومی، قم، نشر الفقه، ۱۴۱۷ق؛ المجموع شرح المذهب: النووی (م. ۶۷۶ق.)، دار الفکر؛ مروج الذهب: المسعودی (م. ۳۴۶ق.)، به کوشش اسعد داغر، قم، دار الهجره، ۱۴۰۹ق؛ المستدرک علی الصحیحین: الحاکم النیشابوری (م. ۴۰۵ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ المغازی: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، اعلمی، ۱۴۰۹ق؛ المناقب: الخوارزمی (م. ۵۶۸ق.)، به کوشش مالک محمودی، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۱ق؛ المنتظم: ابن الجوزی (م. ۵۹۷ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق.

رمضان محمدی

